

LES ESSLÉSIES I LES COMUNITATS RELIGIOSES EN LA FUTURA CONSTITUCIÓ EUROPEA

LLUÍS MARTÍNEZ I SISTACH
Arquebisbe de Tarragona i Primat

Reproduïm en aquestes pàgines el report presentat per l'arquebisbe de Tarragona, monsenyor Lluís Martínez i Sistach, a la «Convenció de Cristians per Europa», celebrada al CEU de Barcelona el 6 de desembre de 2002. A part del seu innegable interès, el treball de monsenyor Martínez Sistach justifica que aparegui en aquesta revista Analecta Sacra Tarraconensia. Primer de tot, perquè monsenyor Martínez és l'arquebisbe de la província eclesiàstica a la qual, prioritàriament, s'inscriuen els estudis de la nostra publicació. I en segon lloc, perquè ultra la seva actualitat, el tema abordat pel metropolità de la Tarraconense ha merescut reiteradament l'atenció del magisteri pontifici i particularment de l'exhortació apostòlica Ecclesia in Europa, del papa Joan Pau II. (Ramon CORTS I BLAY, Director d'Analecta Sacra Tarraconensia)

I. INTRODUCCIÓ

La Unió Europea ha entrat en una fase històricament importantíssima perquè ha decidit afrontar explícitament el tema de fons de la seva transformació institucional. En compliment de la decisió

que el Consell Europeu va prendre a Laeken, s'ha constituït la Convenció per al futur d'Europa, que té l'encàrrec de preparar una revisió dels tractats de la Unió Europea. L'any 2004, amb la Conferència Intergovernamental de la Unió, veurà sens dubte una reorganització institucional de la Unió Europea, la nostra casa comuna, que ha decidit estendre's des dels Urals fins a l'Atlàntic per tal que pugui respirar amb els dos pulmons de l'Est i de l'Oest del continent.

Valéry Giscard d'Estaing, president de la Convenció per al futur d'Europa, en la sessió inaugural d'aquest organisme va dir en el seu discurs: «Se'ns retreu moltes vegades que no fem que la gent somniï amb Europa, que ens acontentem a construir una estructura complicada, opaca, reservada per a iniciats en economia i finances. Doncs bé, somniem amb Europa!» Amb representants dels quinze Estats membres i dels països candidats, després d'un període de treball, la Convenció ha presentat recentment un esborrany de Constitució europea, el projecte complet de la qual ha d'estar enllestit per primavera de 2003. Amb aquesta primera constitució, se substituirien els tractats de Roma, de Maastricht, d'Amsterdam i de Niça.

Després de la cimera de Laeken, Joan Pau II, juntament amb d'altres veus institucionals i personals, ha manifestat la marginació de les comunitats religioses, puix no han estat citades entre els components de la societat civil que podran fer aportacions a la Convenció. El Papa va afirmar: «La marginació de les religions, que han contribuït i segueixen contribuint a la cultura i a l'humanisme, dels quals Europa se sent legítimament orgullosa, em sembla que és una injustícia i a la vegada un error de perspectiva. Reconèixer un fet històric innegable no significa en absolut ignorar l'exigència moderna d'una justa condició laica dels Estats i, per tant, d'Europa.»¹

Fa uns decennis, les relacions entre Estat i religions en una societat secular no eren considerades un tema polític major. Tanmateix, el moviment del pèndol ha anat caminant cap a l'altre extrem. Actualment es reconeix la importància del factor religiós en la política. En els Estats membres de la Unió Europea, el factor religiós és avui més evident que no va ser fa molt de temps.

En les societats multiculturals que van emergint, com són les nostres, el fet religiós va recobrant importància per les incidències que té en la convivència social; pensem en la presència cada cop més

1. Discurs al Cos diplomàtic, de 10 de gener de 2002, núm. 2.

activa dels cristians en la vida pública, en el fenomen de la immigració (especialment de religió islàmica), en els nous moviments, en el problema de les sectes, etc. Però, principalment, es va prenent consciència que ni l'Europa econòmica ni l'Europa social no es podrà aconseguir que durin sense unes bases morals i espirituals. En aquest sentit, Jacques Delors va dir que calia donar a Europa una ànima, si es vol que sobrepassi el seu naixement.

El moment que viu la Unió Europea és molt important. Tanmateix, els ciutadans s'adonen lentament de l'impacte de les decisions comunitàries en la seva vida quotidiana. La Unió segueix essent percebuda com una estructura llunyana i incomprensible. D'això en són ben conscients els responsables comunitaris, i el Llibre Blanc del govern europeu, publicat per la Comissió Europea el juliol de 2001, obeeix al desig d'apropar les institucions comunitàries als ciutadans i de fer-los participar activament en el seu desenvolupament.

Anem cap a una Constitució europea i, a la llum del que s'ha dit, cal que tots prenguem major consciència de la seva importància i transcendència, especialment els cristians, perquè la identitat europea és incomprensible sense el cristianisme, i els pares d'aquesta Unió –Alcide De Gasperi, Konrad Adenauer i Robert Schumann– la conceberen animats per una profunda fe cristiana. Són frapants i ben actuals les paraules de Joan Pau II, a Santiago de Compostel·la l'any 1982, dirigides a Europa: «Torna a trobar-te. Sigues tu mateixa. Descobreix els teus orígens. Aviva les teves arrels. Reviu aquells valors autèntics que feren gloriosa la teva història i benèfica la teva presència en els altres continents. Reconstrueix la teva unitat espiritual, en un clima de respecte a les altres religions i a les genuïnes llibertats. Dóna al Cèsar el que és del Cèsar i a Déu el que és de Déu.»

Per aquest motiu l'Associació e-cristians, amb altres col·laboracions, ha organitzat aquesta Convenció de Cristians per Europa. Felicito els seus responsables, perquè el treball de la Convenció serà una contribució ben positiva a l'esforç que s'està fent per a la construcció de la Unió Europea i una expressió ben palesa de la responsabilitat específica dels laics cristians, que consisteix a sembrar l'evangeli en les estructures de la societat. El missatge final del Sínode episcopal d'Europa, de 1999, reafirma que «com a cristians volem ser europeus convençuts, prompts per donar la nostra contribució a l'Europa d'avui i de demà, recollint la valuosa herència que ens han deixat els pares fundadors d'una Europa unida».

Una constitució és una carta magna que gaudeix d'un valor jurídic cabdal en el conjunt de l'ordenament jurídic. Per això és molt important que parlem del tractament que hauria de donar la futura Constitució europea al fet religiós, a les Esglésies i comunitats religioses existents a l'interior de la Unió Europea. Aquest és l'objecte de la present ponència que em plau exposar. És cert que la llibertat religiosa individual és una adquisició consolidada del patrimoni jurídic de la Unió, però no és clara la rellevància que es podrà atribuir a les Esglésies i confessions religioses. El reconeixement de la seva subjectivitat jurídica, la seva aportació a la vida de la Unió Europea no només sobre qüestions estrictament eclesiàstiques, sinó també sobre matèries com la pau, els drets humans, etc., les formes de diàleg i de relació amb les institucions comunitàries, són aspectes importants per a la futura Constitució.²

II. PRINCIPIS INFORMADORS DE LES RELACIONS ENTRE LES ESGLÉSIES I LA COMUNITAT POLÍTICA

1r. *El principi de llibertat religiosa*

El dret a la llibertat religiosa no és només ni principalment un dret positiu atorgat per l'ordenament jurídic estatal; brolla de la mateixa naturalesa de l'home, i l'Estat es limita a reconèixer-lo, a tutelar-lo i a regular-lo. El concili Vaticà II ho exposa clarament afirmant el següent en la declaració *Dignitatis humanae*: «La persona humana té dret a la llibertat religiosa», i afegeix: «El dret a la llibertat religiosa està realment fundat en la dignitat de la mateixa persona humana, tal com es coneix per la paraula de Déu i per la mateixa raó natural. Aquest dret de la persona humana a la llibertat religiosa s'ha de reconèixer en l'ordenament jurídic de la societat, de manera que es converteixi en un dret civil.»³

El mateix document conciliar afirma que la llibertat religiosa «consisteix en el fet que tothom ha de ser immune a la coacció, tant de la que procedeix d'individus com de la de grups socials o de qualsevol

2. Vegeu A.G. CHIZZONITI, *Chiese, Associazioni, comunità religiose e organizzazioni non confessionali nell'Unione Europea*, Milano 2002, p. IX.

3. Núm. 2.

poder humà, i encara de manera que en tema religió ningú no sigui forçat a actuar contra la seva consciència ni impedit a actuar d'acord amb ella, en privat o en públic, tant sol com agrupat amb d'altres, dins dels límits obligats». ⁴ A la vegada, l'esmentat document estableix que la «llibertat o immunitat de coacció en el camp religió que correspon a les persones en singular, també els ha d'ésser reconeguda quan actuen en comú. En efecte, les comunitats religioses són necessàries en virtut de la naturalesa social, tant de l'home com de la religió mateixa». ⁵ Els Estats membres de la Unió Europea han acceptat o subscrit una sèrie de documents internacionals –declaracions o convencions, unes d'àmbit universal i d'altres d'àmbit regional europeu– que estableixen uns principis i exigències bàsiques sobre la llibertat religiosa. Aquests principis i exigències ja constitueixen un denominador comú de la política religiosa dels països comunitaris. ⁶

A la llum d'aquests documents pot establir-se el següent concepte de llibertat religiosa:

a) La llibertat religiosa és un dret fonamental de la persona humana. Això significa que és anterior a qualsevol dret positiu, no ve concedit ni per la societat ni, molt menys, per l'Estat, i per tant, en l'essencial l'Estat no el pot impedir, dificultar, restringir o suspendre.

b) És vàlid per a tots els homes sense cap discriminació per motius de raça, de sexe, de cultura, d'edat o de nacionalitat.

c) El subjecte d'aquest dret és, abans de tot, la persona física. Tanmateix ho és també qualsevol grup humà: família, comunitat, associació, Església o comunitat religiosa.

4. Ibid.

5. Núm. 4

6. D'entre els principals documents de caràcter internacional universal podem recordar els següents: la Declaració Universal de drets humans, de 10 de desembre de 1948; el Pacte Internacional de drets civils i polítics, de 16 de desembre de 1966; el Pacte Internacional de drets econòmics, socials i culturals; la Declaració sobre eliminació de totes les formes d'intolerància i discriminació fundades en la religió o en les conviccions, de l'Assemblea General de la Nacions Unides, de 25 de novembre de 1981. D'entre els documents d'àmbit europeu, el Conveni per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals, del Consell d'Europa, de 4 de novembre de 1950. (Vegeu José GIMÉNEZ Y MARTÍNEZ DE CARVAJAL, «Los sistemas político-religiosos en los Estados miembros de la Comunidad Europea: elementos comunes y diferenciales», dins *Europa: una realidad en camino*, Jaén 1991, p. 213-216.)

d) L'exercici del dret a la llibertat religiosa exclou tota forma de coacció, física o moral, per part dels individus, dels grups socials o del mateix Estat o poders polítics, pel que fa a practicar, no practicar o canviar de religió. En conseqüència, no podrà establir-se cap discriminació, ni legal ni fàctica, entre els ciutadans i els seus drets civils per motius religiosos.

e) Les manifestacions externes de la llibertat religiosa només podran estar subjectes a limitacions prescrites per la llei que siguin necessàries en una societat democràtica per al manteniment de la seguretat i l'ordre, de la salut i la moral públics, així com pel respecte que han de tenir els drets i llibertats dels altres.

Recentment, el 14 d'octubre de 2000, la Unió Europea ha aprovat la Carta de Drets Fonamentals. L'article 10 d'aquesta Carta estableix: «Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió. Aquest dret implica la llibertat de canviar de religió o de conviccions, com també la llibertat de manifestar la seva religió o les seves conviccions individualment o col·lectivament, en públic o en privat, mitjançant el culte, l'ensenyament i l'observança dels ritus.»

El reconeixement ple del dret a la llibertat religiosa és «el principi i fonament» de qualsevol sistema, mínimament just, de relacions Església-Estat. A més, com ha posat en relleu el cardenal Rouco, aquest reconeixement haurà de ser curosament regulat, tant pel caràcter central i íntim de la realitat antropològica a què es refereix –el sagrari de la consciència, centre de la personalitat de l'home– com per la gravetat dels mals que es poden derivar del seu abús, com ho posa en relleu el cas de les sectes. Cal recordar, també, que Joan Pau II reitera que la sort política i jurídica de tot el conjunt dels drets fonamentals, està indissolublement vinculada al dret a la llibertat religiosa.⁷

En els països de la Unió Europea podem distingir dos tipus d'Estat: l'aconfessional, que és el més estès i que inclou Bèlgica, Àustria, Espanya, Alemanya, Itàlia, Portugal i Suècia, i aquells en què hi ha un règim de religió d'Estat, com són Anglaterra, Dinamarca, Grècia i Finlàndia. L'aconfessionalitat o confessionalitat de l'Estat tenen relació directa amb el principi de llibertat religiosa. Per això, quan, ateses les circumstàncies especials dels pobles, es dona un reconeixement civil

7. *Centessimus annus*, núm. 29.

especial a una comunitat religiosa en l'ordenament jurídic de l'Estat, és necessari que alhora es reconegui i respecti el dret de tots els ciutadans i comunitats religioses a la llibertat en el camp religiós.⁸ Només es pot admetre aquest reconeixement civil especial –o confessionalitat– si no es limita el dret a la llibertat religiosa. Hi ha també, tanmateix, una tendència creixent a la desaparició d'aquests tipus d'Estats confessionals.

2n. *La recíproca independència i autonomia*

El concili Vaticà II va parlar de les relacions entre l'Església i la comunitat política. La seva doctrina es pot aplicar a les relacions entre les Esglésies i confessions religioses i la Unió Europea. La constitució conciliar *Gaudium et spes* estableix aquest principi tan important que obeeix a un dualisme de comunitats: la religiosa i la política. S'afirma categòricament que ambdues comunitats «són independents l'una de l'altra i autònomes en el seu propi camp».⁹ Precisament ha estat a Europa que, «sota l'impuls de la revelació cristiana i a través de llargues vicissituds històriques, la civilització europea ha aconseguit aquella distinció [...] de l'ordre religiós i de l'ordre polític que tant contribueix al progrés de la humanitat».¹⁰

Aquest principi sorgeix de la distinció que proclamà Jesucrist entre «el que és del Cèsar» i «el que és de Déu».¹¹ Joan Pau II afirma que «aquesta distinció essencial entre l'esfera d'organització externa de la ciutat terrenal i de l'autonomia de les persones es comprèn si es prenen en consideració les respectives naturaleses de la comunitat política, a la qual pertanyen necessàriament tots els ciutadans, i de la comunitat religiosa, a la qual els creients s'adhereixen lliurement».¹²

L'Església necessita llibertat per a realitzar la seva missió, de tal manera que «la llibertat de l'Església és principi bàsic en les relacions entre l'Església i els poders públics i tot l'ordre civil».¹³ Per això, «si

8. *Dignitatis humanæ*, núm. 6.

9. Núm. 76.

10. Sínode Europeu, *Declaració final*, 1991, IV, 11.

11. Mt 22,21.

12. Discurs al Parlament Europeu, 11 de d'octubre de 1988, núm. 9.

13. *Dignitatis humanæ*, núm. 13.

es troba en vigor el concepte de llibertat religiosa, no sols proclamat de paraula ni únicament sancionat per la llei, sinó també dut sincerament a la pràctica, aleshores finalment l'Església obté de dret i de fet la condició estable per a la necessària independència en l'acompliment de la missió divina».¹⁴

3r. *El principi de la dimensió pública de la missió de l'Església o de la mútua cooperació*

L'Església i la comunitat política serveixen la vocació personal i social d'unes mateixes persones, encara que sigui amb títols diversos. Aquest servei a la dimensió temporal i espiritual o religiosa d'unes mateixes persones és el que exigeix que l'Església i la comunitat política, respectant la mútua independència i autonomia, estableixin una sana cooperació entre elles, tenint també en compte les circumstàncies de lloc i de temps.¹⁵

La persona humana no es redueix a la seva dimensió temporal, sinó que, vivint en la història humana, conserva íntegra la seva vocació eterna. L'Església, predicant la veritat evangèlica i il·luminant tots els camps de l'activitat humana per mitjà de la seva doctrina i del testimoniatge donat pels cristians, respecta i promou també la llibertat i la responsabilitat política dels ciutadans.

No cal dir que el reconeixement ple del vertader àmbit del que és religiós és completament vital per a una adequada i fecunda presència de l'Església en la societat. El que és religiós va més lluny dels actes típics de la predicació i del culte; repercuteix i s'expressa per la seva pròpia naturalesa en la vivència moral i humana, que es fa efectiva en els camps de l'educació, del servei social, del matrimoni i de la cultura. Tot això «pressuposa una acceptació, no retallada jurídicament, de la seva significació pública».¹⁶

Cap Estat no es limita a prevenir i a castigar els comportaments que atempten contra l'ordre públic sancionant-los en el codi penal.

14. Ibid.

15. *Gaudium et spes*, núm. 76.

16. Vegeu A.M. Rouco, *Relaciones Iglesia-Estado en la España del siglo XXI*, Salamanca 1996, p. 36-37.

L'Estat té, sobretot, un amplíssim camp d'actuacions d'impuls i de promoció positiva del bé comú. I la vida religiosa de les persones i de les comunitats és part integrant d'aquest bé comú. La declaració conciliar *Dignitatis humanae* afirma que «el poder civil, la finalitat pròpia del qual és mirar pel bé comú d'aquest món, ha de reconèixer la vida religiosa dels ciutadans i d'afavorir-la». ¹⁷ I afegeix: «El poder civil té l'obligació d'assumir eficaçment la tutela de la llibertat religiosa de tots els ciutadans [...] i d'assegurar les circumstàncies propícies per fomentar la vida religiosa, a fi que els ciutadans puguin exercir realment els drets de la religió i complir-ne les obligacions, i la mateixa societat frueixi dels béns de la justícia i de la pau provinents de la fidelitat dels homes a Déu i a la seva voluntat.» ¹⁸

D'aquesta manera és com es pot donar una actitud de cooperació de les Esglésies i de les comunitats religioses amb tots els grups i forces socials, especialment amb l'Estat, en el gran treball comú del servei a la persona humana. La veritat és que avui urgeix, també a Europa, parlar del valor social i humanitzador de la fe, per tal que es desvetlli la consciència pública respecte als nous pobres, a la persistència de les situacions de pobresa extrema del Tercer Món, i que es vegi la necessitat de renovació moral, de conversió, de vertader alliberament d'una vida materialista i hedonista. ¹⁹

El principi de la mútua independència i autonomia de les Esglésies i la comunitat política no significa pas una laïcitat de l'Estat que pretén reduir la religió a l'esfera purament individual i privada, desposseint-la de tot influx o rellevància social. Això es laïcisme. L'Estat laic i democràtic ha de promoure un serè clima social i una legislació adequada que permeti a cada persona i a cada Església o confessió religiosa de viure lliurement la seva fe, d'expressar-la en els àmbits de la vida pública i de disposar de mitjans i espais suficients per aportar a la convivència social les riqueses espirituals, morals i cíviques. La laïcitat significa l'actuació estatal de reconeixement, garantia i promoció jurídiques del factor religiós. ²⁰ Avui a Europa hi ha una tendència

17. Núm. 3.

18. Núm. 6.

19. A.M. ROUCO, *Relaciones...*, p. 37.

20. Ll. MARTÍNEZ SISTACH, «Principios informadores de las relaciones Iglesia-Estado», dins *Acuerdos Iglesia-Estado Español en el último decenio*, Barcelona 1987, p. 33-34.

creixent a assolir una laïcitat justa i a anar cap a una cooperació amb les Esglésies i confessions religioses per raons de servei als ciutadans.

4t. *El principi instrumental del diàleg*

Aquest principi sorgeix dels dos anteriors. Aquelles dues comunitats, la religiosa i la política, per aconseguir la mútua autonomia i la mútua cooperació cal que mantinguin un diàleg estructural o institucional. Cal preveure que la concreció d'aquests principis estarà fàcilment subjecta a dificultats. Per això és convenient establir aquest nou principi, que es pot concretar de diferents maneres o mitjançant diferents instruments, com el diàleg periòdic o institucionalitzat i l'acord o conveni normatiu.

La tendència universal a partir de la segona guerra mundial és procurar la garantia, en l'ordre internacional, dels drets i llibertats fonamentals de l'home, per tal de no deixar-ho només en mans de l'Estat i del seu dret. Els convenis internacionals tenen raó de ser àdhuc quan els Estats tinguin garantits els drets i llibertats fonamentals de l'home en la seva constitució i en les altres lleis. Així, els Estats membres del Consell d'Europa, malgrat tenir reconeguts aquells drets i llibertats, es comprometen, per la signatura del conveni europeu de Roma de 1950, a reconèixer-los amb una ulterior garantia de l'ordre internacional.

III. CONTRIBUTIÓ DE LES ESGLÉSIES I COMUNITATS RELIGILOSES A LA UNIÓ EUROPEA

1. *L'herència religiosa i cristiana d'Europa*

La identitat europea és incomprendible sense el cristianisme, i precisament en ell es troben aquelles arrels comunes que han madurat la civilització de tot el continent, la seva cultura, el seu dinamisme, la seva capacitat d'expansió constructiva també en els altres continents. És suficient fer un repàs de la història cultural europea, de totes les grans creacions de l'art figuratiu, de la literatura i de la música per preguntar-se: què quedaria de tot això si es prescindís per un sol moment del cristianisme? Bona part del que Europa ha produït en el

camp jurídic, artístic, literari i filosòfic ha estat influenciat pel missatge evangèlic.

És ben cert que per a la tradició i la cultura comunes d'Europa el senyal distintiu ha estat sempre, i continua essent, la creu damunt el campanar de l'església. Els campanars fan part de la història i del present dels nostres pobles. Europa, no tant com a expressió geogràfica, sinó com a maduració històrica, és impensable sense el cristianisme.

En la construcció de la Unió Europea no es poden oblidar les arrels històriques: és l'Europa de l'herència conjunta de l'Occident llatí i de l'Orient bizantí, perquè és l'Europa que vol respirar de nou amb aquests dos pulmons per créixer i desenvolupar millor la seva vida social, religiosa, política, cultural i econòmica. Europa va néixer de l'encontre, no sempre pacífic, i de la fusió entre la civilització grecoromana i el món germànic i eslau, convertit de mica en mica al cristianisme per grans missioners procedents de l'Occident i de l'Orient.

Que sant Benet a l'Occident i els sants germans Ciril i Metodi entre els pobles eslaus de l'Est, com les santes dones Caterina de Siena, Brígida de Suècia i la filòsofa jueva convertida Edith Stein, hagin estat proclamats patrons d'Europa no és pas un fet absolutament irrellevant; podem dir que és la concreció de l'ànima religiosa d'Europa. El cardenal Ratzinger es pregunta si en el nostre temps hi ha una identitat d'Europa que tingui un futur i a la qual puguem donar suport des de dins, i respon que per als pares de la unificació europea de després de la devastació de la segona guerra mundial –Adenauer, Schumann i De Gasperi– estava clar que aquest fonament existia i que descansa en l'herència cristiana del que el cristianisme havia fet en el nostre continent.²¹ Si el substrat religiós d'Europa, malgrat la seva evolució i el seu pluralisme actual, fos marginat en el seu paper inspirador de l'ètica i en la seva eficàcia social, es negaria tota l'herència del passat europeu, incidiria molt negativament en el futur digne de l'home europeu creient o no creient i a la vegada hi hauria el risc de fer una casa comuna tancada en si mateixa, oblidant la seva solidaritat amb els altres pobles del món. Joan Pau II ha afirmat: «La meua preocupació més gran per Europa és que conservi i faci fructificar la seva herència cristiana. De fet no es pot negar que el continent enfonsa

21. «Europa, política y religión. Los fundamentos espirituales de la cultura europea de ayer, hoy y mañana», conferència pronunciada a la Delegació de Baviera, a Berlín: *Alfa y Omega* de 3 de gener de 2002, núm. 4.

les seves arrels tant en el patrimoni grecoromà com en el judeocristià, que durant segles han constituït la seva ànima més profunda.»²²

El cristianisme no solament ha contribuït a configurar l'Europa del passat i del present, sinó que també ella, amb tot el que significa, ha incidit a configurar el cristianisme d'aquest continent. En el futur caldrà seguir comptant amb la mútua relació d'influència. Aquest principi de recíproca influència i enriquiment és un dels fonaments en tot procés social per a una integració harmònica. El contrari ens menaria a l'absorció, al colonialisme cultural o a l'enfrontament, que no dona cap bon resultat. No hi ha dubte que el cristianisme, en la seva triple projecció de tradició del passat, de valoració del present i amb el seu factor d'esperança generadora d'energia i d'optimisme vers el futur, pot acompanyar perfectament i enriquir la construcció d'Europa.²³ El president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, en un parlament a Palerm, el setembre de 2002, amb motiu de l'Encontre Internacional per la Pau, afirmà: «El cristianisme ha establert una separació entre el poder espiritual i el temporal. Aquestes dues opcions són bàsiques en la constitució de la mentalitat i de la societat occidentals, i en elles el fet religiós cristià hi ha intervingut decisivament. Es pot dir que el model europeu –intel·lectual, moral, polític i social– és en gran part fruit del cristianisme.»

Referint-se a la incidència de les arrels històriques en el present del nostre continent, Joan Pau II afirma: «Els fonaments de la identitat d'Europa estan construïts sobre el cristianisme. I la seva manca d'unitat espiritual dimana principalment de la crisi d'aquesta autoconsciència cristiana. [...] No es pot construir una unitat duradora apartant-se de les arrels de les quals han crescut les nacions i les cultures d'Europa i de la gran riquesa de la cultura espiritual dels segles passats.»²⁴

Així mateix, el Papa lliga el passat i el futur d'Europa amb aquesta matisació: «Sense cedir a cap temptació de nostàlgia i no acontentant-se amb una simple reproducció mecànica dels models del passat, sinó

22. Discurs al III Fòrum Internacional, organitzat per la Fundació Alcide de Gasperi, de 23 de febrer de 2002.

23. J. SÁNCHEZ GONZÁLEZ, «La Iglesia en Europa. Sus posibilidades de cara a la evolución socioeconómica y política», dins *Cristianismo y Europa entre el tercer milenio*, Salamanca 1998, p. 229-231.

24. «Europa dividida per un mur invisible» (homília), a Gniezno (Polònia), 3 de juny de 1997.

obrint-se als nous reptes d'avui, convindrà inspirar-se, amb una fidelitat creadora, en les arrels cristianes que han marcat la història europea.»²⁵ En aquest sentit, el cardenal de París, Jean-Marie Lustiger, ha afirmat: «El cristianisme, que té a Europa un lloc decisiu, encara que no exclusiu, té un deure respecte de la construcció europea que és possible il·lustrar de manera metafòrica fent referència al paper que Ezequiel dóna al riu d'aigua viva en el desert. El repte no rau a reconèixer el paper històric del cristianisme, sinó en el fet que aquest riu continuï regenerant el desert.»²⁶

Són lúcides les observacions de Miró i Ardèvol quan afirma: «En la cultura europea el cristianisme és un fet inherent, indestruïble. No es pot eliminar sense liquidar la mateixa cultura. [...] La concepció cristiana no radica només en uns orígens més o menys llunyans judeocristians, com alguns voldrien fer creure, sinó que s'assenta al bell mig de la Il·lustració i arriba per diverses vies fins al nostre temps, culminant en la màxima expressió que significa la Declaració Universal dels Drets Humans, impossible sense el fonament cristià.»²⁷ En aquest sentit, Jacques Le Goff, després d'afirmar que «el cristianisme és el principal fonament ideològic d'Europa», afegeix: «Europa ha de fer compatibles i ha de fer funcionar les seves diverses herències, en especial la cristiana i la laica, que li ve una mica del Renaixement i en gran part de la Il·lustració. Europa ha pogut progressar en el camp econòmic, científic i tècnic, així com en el moral i polític, perquè l'Església ha deixat espai a la laïcitat.»

Cal inspirar-se amb fidelitat creativa en aquestes arrels que han marcat la història europea. Ho exigeix la memòria històrica, però també, i sobretot, la missió d'Europa, cridada avui a ser mestra del vertader progrés, a promoure una globalització en la solidaritat i sense marginacions i a construir una pau justa i permanent.

2. La Unió Europea s'ha de construir amb valors

En el procés constitucional europeu s'està veient la importància que tenen els valors. Santer afirma: «Cal que la Convenció doni les

25. Missatge a un congrés sobre la nova Constitució europea (20 de juny de 2002).

26. *L'Avvenire*, el 26 de juny de 2002.

27. «L'entranya d'Europa»: *Avui*, de 29 de novembre de 2002, p. 19.

grans missions de la Unió. Quin és el model de societat? Quins són els valors comuns sobre els quals està fonamentada?» El mateix dona la resposta: «Europa està inspirada per l'humanisme fonamentat per l'herència judeocristiana. Això s'ha de reflectir en la declaració dels drets fonamentals.»²⁸ Darrerament ha anat creixent la consciència que la comunitat econòmica dels Estats europeus necessita també un fonament de valors comuns. L'augment de la violència, la fugida cap a la droga, la pèrdua del sentit de la vida... fan molt perceptible que la decadència dels valors té conseqüències molt negatives.

El vell continent continua necessitant Jesucrist per no quedar-se sense ànima i no perdre el que l'ha fet gran en el passat i que avui continua suscitant admiració entre els pobles. Joan Pau II diu que «en virtut del missatge cristià s'han afermat en les consciències els grans valors humans de la dignitat i la inviolabilitat de la persona, de la llibertat de consciència, de la dignitat del treball i del treballador i del dret de cada persona a una vida digna i segura i, per tant, a la participació en els béns de la terra, destinats per Déu a tots els homes».²⁹ El mateix Papa manifesta que en l'afirmació d'aquests valors hi han contribuït altres forces externes a l'Església, i els mateixos creients a vegades han reconegut massa lentament que aquests valors eren cristians encara que separats, per desgràcia, de les seves arrels religioses.³⁰

En el preàmbul de la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea, de 14 d'octubre de 2000, s'afirma que «conscient del seu patrimoni espiritual i moral, la Unió està fundada sobre els valors indivisibles i universals de la dignitat humana, la llibertat, la igualtat i la solidaritat». És important remarcar, en principi, la incondicionalitat de la dignitat i dels drets de l'home com a valors que precedeixen qualsevol dret estatal. Aquesta vigència de la dignitat humana, prèvia a tota acció i decisió política, remet en última instància al Creador. Només ell pot crear drets que es basen en l'essència de l'ésser humà i dels quals ningú no pot prescindir.³¹

La Carta ecumènica de la Conferència d'Esglésies d'Europa (KEK)

28. Citat per A. MATABOSCH, «Europa, una comunitat de valors. Una ànima per a Europa»: *Avui*, de 23 de setembre de 2002, p. 27.

29. Discurs en el III Fòrum Internacional, de 23 de febrer de 2002.

30. *Ibid.*

31. J. RATZINGER, «Europa, política y religión...».

i del Consell de les Conferències Episcopals d'Europa (COMECE), de 22 d'abril de 2001, afirma: «Les Esglésies encoratgen el procés per a la unitat del continent europeu. Sense valors comuns, la unitat no s'assolirà de manera duradora. Estem convençuts que l'herència del cristianisme és força d'inspiració enriquidora per a Europa.»³²

El reconeixement dels valors i del patrimoni religiós d'Europa no constitueix de cap manera un element d'oposició o d'exclusió. El fet d'ignorar-los seria una mutació de la història i una amputació del patrimoni espiritual sobre el qual es basen la dignitat i els drets de la persona que han de ser centrals en la futura Constitució europea.³³

S'ha posat en relleu que l'èxit de la convenció per al futur d'Europa dependrà fonamentalment del fet que els ciutadans de la Unió Europea concebeixin aquesta institució com una comunitat de valors que els inviti a participar i contribuir plenament en tots els nivells. Els valors sobre els quals es fonamenta una comunitat transcendeixen les decisions particulars de caràcter polític o legal. La doctrina social de l'Església reconeix i dona suport als valors i principis que han guiat el procés d'integració europea, com la dignitat de la persona humana, la solidaritat i la subsidiarietat. No hi ha dubte, com afirma el document de la COMECE «El futur d'Europa. Compromís polític, valors i religió», de 21 de maig de 2002, que «un text constitucional que pretengui mobilitzar els ciutadans hauria de reconèixer també el conjunt de fonts a partir de les quals els ciutadans extreuen els seus valors».³⁴

El cardenal Martini es planteja com harmonitzar l'eficiència econòmica, la subjectivitat de la societat i el govern democràtic. Semblaria que és un trencaclosques, perquè els models que veiem en la societat menystenen un o altre dels trets. Segons el cardenal: «El que es posa en joc en tot el que vulguem considerar a partir del mercat, de l'Estat i de la societat civil és l'home, és la realització de les relacions interhumanes. Això és quelcom profund, quelcom que ens pot donar unitat.»³⁵

La KEK considera que la fe cristiana no pot deixar de segregar un

32. III, 7.

33. C. MIRABELLI, «¿Hacia una constitución europea?», a *Europe Infos*, núm. 42, octubre 2002, p. 6.

34. Núm. 5.

35. Citat per A. MATABOSCH, «Humanisme europeu i valor absolut de la persona»: *Avui*, de 20 de setembre de 2002, p. 20.

seguit de valors, de punts de vista, d'apreciacions sobre la vida i la mort, sobre la inviolabilitat de la persona, etc. que considera d'un gran valor per a totes les persones i per a la societat. El representant dels bisbes de França a la COMECE, Mons. Simon, ha posat en relleu un nou valor, propi i específic dels cristians, que consisteix a oferir un servei a Europa i a tots els seus ciutadans recordant un altre horitzó, escatològic, que ens obre el Crist. «El fet de recordar que l'home no es realitza de manera plena en l'horitzó de la història visible ens evita una temptació que ha fet els estralls que sabem: la temptació del messianisme històric.»³⁶

3. *La presència dels cristians en els països de la Unió Europea*

El cristianisme no és només una herència molt preuada per a la Unió Europea; és també una realitat present i viva en cadascun dels quinze Estats que són membres de la Unió i també dels altres Estats candidats a incorporar-s'hi plenament. Aquesta presència es pot avaluar numèricament, i el percentatge dels ciutadans cristians és molt elevat. Les religions cristianes tradicionals representen el 90,5% de la població de l'actual Unió Europea, dels quals un 58,4% són catòlics, un 18,4% són protestants, un 11% són anglicans i un 2,7% són grecoortodoxos.³⁷ Tanmateix també s'ha de considerar el paper que tenen els cristians individualment i col·lectivament com a membres de les Esglésies i comunitats religioses, les quals fan part de la identitat del continent.

De mica en mica es va estenent el convenciment que el fet religiós té molt a dir pel que fa al futur de la humanitat. No es tracta només d'acceptar la llibertat religiosa de manera respectuosa, sinó de reconèixer la importància personal i social dels creients per a l'assoliment del bé comú de la societat civil. Les Esglésies i comunitats religioses han construït una tradició de promoure els valors fonamentals de la condició humana i d'articular aquest valors a través dels canvis dels temps. Elles ofereixen una orientació i respostes a la qüestió

36. «L'Europe et ses citoyens»: *La documentation catholique*, núm. 2271, 2 de juny de 2002, p. 519.

37. L. PREZZI, «Un Acordo fra Chiesa e Unione?»: *Il Regno attualità*: 8/2002, 234.

fonamental del sentit de la vida i tenen el potencial de la innovació en la configuració i organització de la societat.

El cristianisme, per la seva dimensió d'universalitat, pot ajudar a harmonitzar la tensió entre la diversitat i la unitat, i, per tant, a realitzar la unió dels diferents Estats d'Europa amb un majoritari substrat religiós comú, però amb història, tradicions i cultures diferents. Com afirma la Carta ecumènica esmentada: «La diversitat de tradicions regionals, nacionals, culturals i religioses és una riquesa d'Europa. És missió de les Esglésies, davant de tan gran nombre de conflictes, de posar-se conjuntament al servei de la reconciliació dels pobles i de les cultures.»³⁸ El mateix document reconeix que a causa de la flaqueja dels cristians, a Europa s'han produït moltes desgràcies. Tanmateix la fe ens ajuda a aprendre de les lliçons del passat i a comprometre'ns per tal que la fe cristiana i l'amor al proïsme irradiïn l'esperança en qüestions de moral i d'ètica, en la formació i la cultura, en la política i l'economia, a Europa i arreu del món.³⁹

No hi ha dubte que les Esglésies encoratgen el procés per la unitat del continent europeu i volen estar-hi ben presents amb actitud d'amor i de servei. La COMECE afirma que les Esglésies i les comunitats religioses poden fer una contribució específica en aquest procés. Elles representen, salvaguarden i estimulen aspectes essencials dels fonaments espirituals i religiosos d'Europa; es dediquen al servei de la societat específicament en els sectors relatius a l'educació, a la cultura i a l'acció social, i realitzen un paper important en la promoció del respecte mutu, de la participació, de la ciutadania, del diàleg i de la reconciliació entre els pobles d'Europa.⁴⁰

Davant el creixement de la unió Europea, les Esglésies com a comunitats de fe, d'esperança i d'amor han d'encarar-se amb el risc d'una Europa desenvolupada amb un Oest integrat i un Est desintegrat. Així mateix, les Esglésies poden ajudar considerablement amb el diàleg interreligiós a crear una convivència pacífica, harmoniosa i promocionant comptant amb el creixent nombre d'immigrants de religió i cultura islàmica. El diàleg entre comunitats de diferent herència religiosa pot ajudar moltíssim per assolir el bé comú europeu i de la

38. III, 8.

39. Ibid, III, 7.

40. Declaració «El futur d'Europa. Compromís polític, valors i religió», de 21 de maig de 2002, núm. 14.

humanitat. Com afirma A. Giordano, hi ha la consciència que «el primer servei que podem oferir a Europa és l'experiència de reconciliació, de diàleg i de pau que podem viure entre nosaltres els creients en Déu i en la persona humana».⁴¹

Les Esglésies i comunitats religioses mogudes per la seva fe i pel manament nou de l'amor que es tradueix en justícia i solidaritat són un bon llevat per tal que la Unió Europea no caigui mai en un eurocentrisme, sinó que se senti ben solidària de tots els pobles del món, especialment dels subdesenvolupats, cercant un equilibri entre el Nord i el Sud. Europa no pot oblidar mai que els seus ciutadans són també ciutadans del món i que tots formem part del gènere humà. La Unió Europea no és pas una illa gran i rica enmig de l'oceà de l'univers. Els cristians tenim en el nostre tresor de la fe la paràbola del bon samarità, que ens convida a servir, sense condicions, a tota la humanitat ferida.

IV. TRACTAMENT DE LES ESGLÉSIES I COMUNITATS RELIGIOSES EN LA FUTURA CONSTITUCIÓ EUROPEA

Les anteriors reflexions posen en relleu que la futura Constitució europea ha de tenir present la realitat i el servei de les Esglésies. Mirabelli afirma: «Seria útil que un tractat constitucional que modelés les institucions europees considerés igualment les relacions entre la Unió i aquelles institucions distintes de les organitzacions de les comunitats polítiques. Seria, doncs, possible concebre una nova consideració de les relacions amb les Esglésies, dintre el respecte de l'autonomia atorgada com a expressió institucional de la llibertat de religió.»⁴²

En el decurs dels darrers decennis, les Esglésies i les comunitats religioses han adquirit una importància creixent en la legislació de la Unió Europea. Referències a la religió es troben no sols en les disposicions dels tractats, dels protocols o de declaracions annexes. La legislació secundària es refereix directament a la religió i a la seva influència en camps com el dret, la cultura, els mitjans de comunicació

41. «Un'anima per l'Europa: cristiani a confronto», comunicació a l'Encontre Internacional per la Pau, de Palerm, 1-3 de setembre de 2002.

42. «¿Hacia una Constitución europea?»: *Euro Infs*, núm. 42, octubre de 2002, p. 7.

social, etc.⁴³ Amb tot, cal dir que Jansen indica que aquelles institucions no han estat mai mencionades en els tractats de les institucions europees i que ni el Parlament Europeu ni el Consell han invitat la Comissió a interessar-se per les Esglésies i comunitats religioses i encara menys a instaurar un diàleg amb elles.⁴⁴

El tractament explícit que atorga la Unió Europea a les Esglésies i comunitats religioses es troba en la Declaració 11 annexa al Tractat d'Amsterdam, de juny de 1997. Aquesta declaració afirma: «La Unió Europea respecta i no perjudica l'estatut pel qual es beneficien, en virtut del dret nacional, les Esglésies i les associacions de comunitats religioses en els Estats membres.» Aquesta declaració sembla que és fruit de la iniciativa de les Esglésies i confessions religioses de més antiga implantació i seguides majoritàriament per la població europea, per tal d'assegurar que el dret comunitari no s'interferís en el seu estatut jurídic.⁴⁵

Sembla que els Estats troben bé el contingut d'aquesta declaració perquè respecta el que és peculiar a cada país i perquè s'adequa al principi de subsidiarietat.⁴⁶ Oreja Aguirre afirma que aquesta declaració «reflecteix la importància que s'ha atorgat a la naturalesa fonamental d'aquelles relacions i expressa a la vegada el respecte de la unió Europea per l'organització interna de les Esglésies i comunitats religioses».⁴⁷ Tanmateix, en l'elaboració d'aquesta declaració es desitjava que el text formés part de l'articulat del Tractat, si bé no es va poder assolir, la qual cosa significa que no gaudeix del valor jurídic del tractat.⁴⁸

Més recentment, la Unió Europea ha aprovat la Carta dels drets fonamentals, de 7 de desembre de 2000, que en l'article 10 explicita el dret de tota persona a la llibertat de pensament, de consciència i de

43. Una col·lecció de disposicions europees relatives al dret de la religió ha estat publicada per l'Institut de Dret Constitucional Europeu de la Universitat de Trèves.

44. «La Commission européenne en dialogue avec les Eglises et les communautés religieuses: l'action de la Cellule de Prospective», dins: A.G. CHIZZONITI, *Chiese, associazioni...*, p. 7.

45. A. GONZÁLEZ-VARAS IBÁÑEZ, «Las innovaciones de la Carta de Derechos Fundamentales de la Unión Europea en materia de libertad religiosa», dins *Anuario de la Facultad de Derecho de Ourense*, Universidad de Vigo, 2002, p. 273.

46. *Ibid.*

47. «Primacia de la Europa de los valores»: *Boletín de la Asociación Católica de Propagandistas*, juliol de 2002, p. 23.

48. A. GONZÁLEZ-VARAS IBÁÑEZ, «Las innovaciones...», p. 274.

religió. «Aquest dret implica la llibertat de canviar de religió o de conviccions, com també la llibertat de manifestar la seva religió o les seves conviccions individualment o col·lectivament, en públic o en privat, a través del culte, de l'ensenyament, de les pràctiques i de l'observança dels ritus.»

La qüestió del valor jurídic de la Carta és important. Ara per ara té un caràcter únicament polític i no és jurídicament vinculant. El mateix Consell d'Europa, en la reunió de Niça en què es proclamà la Carta, va establir que la qüestió de la seva projecció vinculant s'examinaria posteriorment. Atenent aquestes previsions, la Convenció redactà la Carta com si hagués d'incorporar-se posteriorment als tractats comunitaris i més concretament a la futura Constitució europea.⁴⁹

S'ha posat en relleu que la legislació i la política de la Unió no afecten només els individus, sinó també les estructures i els organismes als quals pertanyen les persones. Aquesta dimensió cal tenir-la ben present en la formulació dels drets fonamentals i ajudaria a equilibrar el caràcter principalment individualista de la Carta.

Aquest és a grans pinzellades el tractament que l'actual Unió Europea atorga a les Esglésies i comunitats religioses. És obvi que es pot anar i cal anar més enllà, si tenim presents els principis exposats sobre les relacions d'aquestes institucions religioses amb la comunitat política i l'aportació constructiva de les Esglésies i comunitats religioses en el bé comú de la societat humana. En el document de la KEK i de la COMECE «Esglésies i comunitats religioses en un tractat constitucional de la Unió Europea», de 27 de setembre de 2002, s'afirma en el preàmbul: «Un futur tractat constitucional destinat a guiar la Unió Europea per decennis, que no fes cap referència a la religió o a les Esglésies o comunitats religioses, deixaria un buit. Aquest Tractat no tindria significat per al conjunt de la societat, per als valors i identitats sobre els quals es fonamenta una societat i per a les relacions de la Unió amb els seus ciutadans.» Per això convé exposar el possible tractament que hauria d'atorgar la futura Constitució europea a les Esglésies i comunitats religioses. Santer expressa que «en el moment en què la Unió va sent per als ciutadans d'Europa una realitat més tangible, és bo que les relacions de les seves comunitats de fe i de convicció amb la Unió guanyin en

49. «Comunicació de la Comissió sobre la naturalesa de la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea», COM (2000) p. 644.

visibilitat, i pot ser convenient organitzar aquelles relacions de manera més sistemàtica».⁵⁰

1. *Explicitar el nom de Déu en la Constitució europea*

Aquesta qüestió suscita polèmica, com es pot observar en els mitjans de comunicació social. Hi ha opinions a favor i n'hi ha en contra. La temàtica ja va aparèixer d'alguna manera en la preparació de la Carta dels drets fonamentals. En el seu procés d'elaboració es va descartar el primer esborrany de preàmbul que feia referència explícita a l'herència religiosa. El govern francès del moment s'hi oposà perquè va considerar que violava el principi de separació Església-Estat. El president de la Comissió Europea, Romano Prodi, va manifestar que lamentava que no es fes menció específica a la religió com a font d'inspiració de la Carta. En el fons, com afirma Mons. Faustino Sainz, nunci davant la Comunitat Europea, hi ha una concepció inadequada de l'exigència moderna d'una justa laïcitat dels Estats que confon la justa laïcitat amb l'aparent neutralitat de la ignorància pura i simple del factor religiós en els àmbits de la vida pública, amb objecte –es diu– de respectar els qui no tenen una visió transcendent. Tanmateix, continua manifestant el Nunci Apostòlic, aquesta concepció de la laïcitat no resulta tampoc respectuosa dels criteris i desitjos de tots els qui defensen un món obert a la transcendència.⁵¹

El cardenal Ratzinger, en una conferència sobre Europa, es refereix a la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea i es pregunta si partint de la tradició humanista europea no hauria estat necessari ancorar, en l'esmentada Carta, Déu i la responsabilitat davant d'ell. La seva convicció és que hi ha quelcom que no hi hauria de faltar: el respecte a allò que és sagrat per a altres, i el respecte al sagrat en general, a Déu, un respecte perfectament exigible fins i tot a aquell que no està disposat a creure en Déu. Allà on es trenca aquest respecte quelcom essencial s'enfonsa en una societat. El cardenal continua afirmant: «Si no ho fem, no solament negarem la identitat d'Europa, sinó que deixarem de fer als altres un servei al qual tenen dret. L'absoluta profanitat que s'ha construït a Occident és profundíssimament aliena

50. Discurs de Vaalbek, de 14 de setembre de 1998.

51. Entrevista a *Alfa i Omega*, de 28 de febrer de 2002, p. 4.

a les cultures del món. Aquestes cultures es fonamenten en la convicció que un món sense Déu no té futur.»⁵² Aquestes observacions són plenament aplicables a la futura Constitució europea.

Amb un contingut similar, el Secretariat de la COMECE afirma: «El futur Tractat constitucional de la Unió Europea hauria de reconèixer l'obertura i l'última alteritat lligades al nom de Déu. La inclusió d'una referència a la transcendència constitueix a la vegada una garantia per a la llibertat de la persona humana.»⁵³ Que hi hagi valors que no són manipulables per ningú és la vertadera garantia de la nostra llibertat i de la grandesa de l'ésser humà. La fe cristiana veu en això el misteri del Creador i la semblança amb Déu conferida per ell a l'home i a la dona.

Pot ser suggerent, i desitjaria que fos imitable en la preparació de la Constitució europea, la solució adoptada en la Constitució polonesa, de 2 d'abril de 1997. En el començament del preàmbul d'aquesta Constitució s'afirma el següent: «Compartint la preocupació pel present i el futur de la nostra Pàtria [...] el poble polonès, tots els ciutadans de la República, els qui creuen en Déu, font de tota veritat, justícia, bé i bellesa, així com els qui no comparteixen aquest fe i refereixen aquests valors universals a altres fonts.» I més endavant diu: «Amb sentit de responsabilitat davant Déu o davant la pròpia consciència, establim aquesta Constitució de la República Polonesa.»

Com es veu, la Constitució menciona que els seus valors són compartits per dues concepcions: una que troba la seva font en Déu i l'altra que no. Considero que aquesta redacció és plenament respectuosa amb la realitat socioreligiosa de la Unió Europea i amb la concepció aconfessional i laica de l'Estat. Aquesta solució, a més de ser realista, contribuiria a intensificar camins de diàleg i col·laboració entre tots els ciutadans creients i no creients de la Unió Europea.

2. Reconeixement explícit del dret de llibertat religiosa de les Esglésies i de les comunitats religioses

Aquí es tracta del dret de llibertat religiosa que té com a subjecte no només les persones físiques, sinó també les Esglésies i comunitats

52. «Europa, política y religión. Los fundamentos espirituales de la cultura europea de ayer y mañana»: *Nueva Revista de Política, Cultura y Arte*, n. 73, gener-febrer 2001, p. 87-88.

53. *El futur d'Europa: compromís polític, valors i religió*, núm. 5.

religioses, puix el contingut d'aquest dret fonamental inclou també la dimensió col·lectiva i institucional. I això és lògic, puix la persona humana és sociable per naturalesa, i a més les religions comporten una expressió personal, comunitària i institucional.

Aquest reconeixement a les Esglésies i comunitats religioses que la futura Constitució europea hauria d'explicitar pot semblar que quedaria assegurat si l'esmentada Constitució incorporés la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea, atès que l'article 10 d'aquesta carta fa referència explícita a la llibertat religiosa. Tanmateix no quedaria, al meu parer, suficientment assegurat el dret a la llibertat religiosa de les Esglésies i comunitats religioses, perquè el contingut de l'esmentat article i dels altres drets fonamentals té un caràcter principalment individualista en l'esmentada Carta. Convé, doncs, incloure ben explícitament en la Constitució la llibertat religiosa en les seves dimensions individual, col·lectiva i institucional, puix només així és com es respecta degudament aquest dret fonamental.

La llibertat religiosa col·lectiva i institucional comporta, entre d'altres, el dret a organitzar-se lliurement i a establir les seves normes d'admissió, de convivència i de govern, a elegir i preparar els seus ministres, a perseguir les pròpies finalitats religioses, així com tot acte de culte, caritatiu, cultural i pastoral.⁵⁴

La KEK i la COMECE, en la seva aportació conjunta sobre «Esglésies i comunitats religioses en el Tractat constitucional de la Unió Europea», fa aquesta proposta per tal que s'incorpori a la futura Constitució: «La Unió Europea reconeix i respecta el dret de les Esglésies i de les comunitats religioses a organitzar-se lliurement, en virtut del dret nacional, segons les seves conviccions i els seus estatuts, i a perseguir les seves finalitats religioses dintre el respecte dels drets fonamentals.»

És una proposta que està plenament d'acord amb la proclamació, reconeixement i tutela del dret de llibertat religiosa tal com s'ha exposat anteriorment i que en substància no difereix del que reconeixen les Constitucions dels Estats membres de la Unió Europea. Tanmateix, incorporant el contingut de l'esmentada proposta vindria reconegut i respectat constitucionalment també per la mateixa Unió.

Pel que fa a la seva incorporació a la futura Constitució europea,

54. J. GIMÉNEZ Y MARTÍNEZ DE CARVAJAL, *Los sistemas político-religiosos...*, p. 215-216.

seria convenient suprimir d'aquesta proposta l'incís «en virtut del dret nacional». Es desitja que la Unió Europea en el seu tractat constitucional reconegui aquell dret de llibertat religiosa de les Esglésies i de les comunitats religioses com un reconeixement del dret de llibertat religiosa, sense que sigui necessari remetre's als respectius drets nacionals que poden condicionar o limitar el reconeixement que la Unió hauria d'adoptar. En el contingut de la proposta que es comenta no es dona l'exigència del principi de subsidiarietat, ja que la proposta expressa simplement el reconeixement del dret de llibertat religiosa de les Esglésies i comunitats religioses. Aquí no es tracta de l'estatut jurídic concret que poden tenir aquestes institucions a cada Estat de la Unió Europea.

3. Establir un diàleg estructurat entre les institucions de la Unió Europea i les Esglésies i comunitats religioses

En la ponència s'ha posat en relleu no solament l'herència religiosa d'Europa, sinó també l'aportació molt positiva i molt necessària de les Esglésies i comunitats religioses al present i futur de la Unió Europea. Si es cerca el bé comú de la Unió, que s'assoleix, també, amb aquest servei que han prestat i continuen prestant les institucions religioses, és coherent que sigui reconeguda, si és possible constitucionalment, la identitat pròpia de les Esglésies i comunitats religioses, així com la seva contribució específica.

Per altra part, les institucions europees tenen consciència de la necessitat de mantenir un diàleg constant amb la societat civil per tal de promoure la participació dels ciutadans a la vida i actuació de la Unió Europea. Això s'ha posat en relleu en el Llibre Blanc abans esmentat i també, d'alguna manera, en el treball de la convenció per al futur d'Europa. Aquest diàleg amb la societat civil convindrà que s'incorpori a la Constitució europea per tal que esdevingui institucional o estructurat. Les Esglésies i les comunitats religioses són elements essencials d'una societat democràtica i social. Aquest diàleg reconegut constitucionalment no és cap privilegi ni modificaria la naturalesa laica de la Unió Europea. L'Estat aconfessional i laic no significa menystenir el fet religiós i les institucions religioses de la societat, i tampoc reduir-lo únicament a l'àmbit privat sense cap presència i participació en la vida pública de la convivència social. La justa laïcitat

de l'Estat té present que la religió és una realitat col·lectiva que ha de ser considerada com un valor social positiu pel que fa a assolir el bé comú de la societat.

En coherència amb aquests principis i consideracions, la KEK i la COMECE conjuntament ha formulat la següent proposta per tal que s'incorpori al tractat constitucional europeu: «La Unió Europea respecta la identitat i la contribució específiques de les Esglésies i de les comunitats religioses i manté amb elles un diàleg estructurat.»

El contingut de la proposta permet preveure en un futur la possibilitat de signar acords o convenis entre les Esglésies i la Unió Europea. És una qüestió que queda oberta. De fet, la proposta no ho contradia, en absolut, com tampoc no ho impedeix el dret a la llibertat religiosa. Un Estat amb un sistema de llibertat religiosa i d'aconfessionalitat pot signar convenis, acords o concordats, com passa en molts Estats membres de la Unió Europea.

4. El principi de subsidiarietat de la Unió Europea aplicat a les relacions amb les Esglésies i les comunitats religioses

Som ben conscients que les relacions entre les Esglésies i els Estats membres de la Unió Europea responen a distints sistemes, per raó de la història particular que han tingut aquestes relacions. Així s'ha posat en relleu en l'exposició dels principis informadors de les esmentades relacions. Això demana, segurament, que la futura Constitució europea sigui respectuosa en el moment de determinar quelcom sobre possibles relacions concretes.

En l'encàrrec de revisió dels tractats de la Unió que va rebre la convenció per al futur d'Europa hi figura que es tingui molt present i que s'apliqui el principi de subsidiarietat. La declaració número 11 annexa al Tractat d'Amsterdam expressa el respecte a aquella diversitat de sistemes de relacions entre l'ordre religiós i l'ordre polític. Certament, pot ser considerada com una aplicació del principi de subsidiarietat i expressa alhora el respecte de la Unió Europea per l'organització interna de les Esglésies i comunitats religioses.

Respectant plenament el dret a la llibertat religiosa de les Esglésies i comunitats religioses, convindria incorporar el contingut de l'esmentada declaració número 11 a la futura Constitució europea. Aquesta és la proposta conjunta de la KEK i de la COMECE: «La Unió

europea respecta i no prejutja l'estatut que tenen, en virtut del dret nacional, les Esglésies i comunitats religioses en els Estats membres, i respecta també l'estatut de les organitzacions filosòfiques i no confessionals.»

El contingut d'aquesta proposta no està pas en contradicció amb la proposta exposada en el número 2 d'aquesta darrera part de la ponència, si s'elimina de l'esmentada proposta aquell incís que hem comentat anteriorment. Aquella proposta tractava del reconeixement del dret a la llibertat religiosa de les Esglésies i comunitats religioses, mentre que en aquesta proposta que reproduïx la Declaració número 11 es respecta l'estatut concret que tenen aquelles institucions en cada Estat membre de la Unió Europea.

Es podria plantejar la possibilitat que el dret de llibertat religiosa reconegut per la Unió Europea a les Esglésies i comunitats religioses no quedés suficientment reconegut –almenys per a algunes d'aquelles institucions– en l'estatut d'algun Estat membre de la Unió. Contradiria la Unió Europea les exigències del principi de subsidiarietat respecte d'aquells Estats membres? La resposta sembla que ha de ser negativa, ja que no es pot oblidar que el principi de subsidiarietat ha de respectar el dret fonamental de llibertat religiosa. A la vegada, la Unió Europea, en virtut de la Declaració número 11 abans esmentada, respectaria l'estatut que tenen establert aquells hipotètics Estats en el nivell intern, mentre que en l'àmbit comú de la Unió aquesta mantindria el reconeixement a la llibertat religiosa de les Esglésies i comunitats religioses.

Convé assenyalar un altre aspecte important que harmonitza aquelles dues propostes. Els Estats, respectant plenament el dret de llibertat religiosa de les Esglésies i comunitats religioses, poden i han d'establir uns criteris i unes normes per tal de regular aquell dret fonamental. Aquesta regulació constitueix l'estatut respecte d'aquelles institucions.

EPÍLEG

El contingut d'aquestes propostes és fonamentalment el fruit del treball conjunt de dos organismes que apleguen les conferències episcopals i les Esglésies cristianes dels Estats membres de la Unió Europea. Això posa en relleu el valor del que es proposa pel que fa a l'elaboració de la futura Constitució europea, ja que la COMECE i la

KEK apleguen el 90% de la població a la qual ha de tenir present aquella Carta magna de la nostra casa comuna, ben conscients de la «situació d'indiferència religiosa de molts europeus», com ho recorda el missatge del Sínode episcopal per Europa, i sense oblidar la resta de la població de la Unió que no practica la religió cristiana.

El contingut de les propostes és ben coherent i respectuós amb la configuració política de la Unió Europea pluralista, laica i aconfessional que propugna i tutela en ella mateixa i en els Estats membres el dret a la llibertat religiosa com un dret fonamental de la persona humana. Per això convé que aquesta Convenció de Cristians per Europa doni suport a aquestes propostes pel que fa a la confecció de la futura Constitució d'Europa.

Els cristians hem de ser ben conscients que per tal que la religió realitzi el seu paper a la Unió Europea justament laica hem d'anunciar amb convicció i respecte la bona nova de la nostra fe: un missatge d'amor que posa l'accent sobre el respecte a la dignitat, als drets i a les llibertats de cadascú, i sobre la responsabilitat de tothom envers el bé comú.

Acabo amb unes paraules plenes de coratge i d'esperança de Joan Pau II pronunciades a l'inici dels treballs del Sínode episcopal per Europa: «Europa del tercer mil·lenni, que no defalleixin les teves mans, no cedeixis al descoratjament, no et resignis a maneres de pensar i de viure que no tenen futur, perquè no es fonamenten en la sòlida certesa de la paraula de Déu.»